

KONCEPT DELA Z NADARJENIMI DIJAKI NA II. GIMNAZIJI MARIBOR

The Concept of Work with the Gifted and Talented Students at the Secondary School II. gimnazija Maribor

II. gimnazija Maribor se s področjem dela z nadarjenimi dijaki srečuje tako rekoč ves čas svojega delovanja, torej zadnjih 70 let. Načini dela in skrb za delo z nadarjenimi dijaki so se v tem času zelo spremenili. Na začetku je bilo delo z nadarjenimi dijaki v veliki meri odvisno od posameznih učiteljev, ki so dijake dodatno pripravljali za tekmovanja in nekatere oblike umetniškega ustvarjanja. Kasneje je bil vzpostavljen trden model dela z nadarjenimi dijaki, ki vključuje tako redno vzgojno-izobraževalno delo (PrvaDruga) kot tudi programe, ki ciljno razvijajo posamezna področja nadarjenosti in predstavljajo t. i. DrugaDruga. V članku sta opisana razvoj modela dela z nadarjenimi dijaki in način delovanja.

OD SISTEMSKIH REŠITEV NA RAVNI DRŽAVE DO KONCEPTA DELA Z NADARJENIMI DIJAKI NA RAVNI ŠOLE

Vse od leta 2010 srednjim šolam dodatna sistemska sredstva za delo z nadarjenimi dijaki niso bila zakonsko zagotovljena. Leta 2010 je Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport prvič zaznalo potrebo po sistemskem financiranju dela z nadarjenimi dijaki in v 14. členu Pravilnika o normativih in standardih za izvajanje izobraževalnih programov in vzgojnega programa na področju srednjega šolstva (v nadaljevanju Pravilnik) opredelilo način financiranja. Pravilnik natančno določa obseg dela za oblike dela z nadarjenimi, in sicer:

- za koordinacijo dela v zvezi z nadarjenimi dijaki, ki vključuje analizo, načrtovanje, spremljanje izvajanja in evalvacijo izvajanja dela z nadarjenimi dijaki (1 ura letno na dijaka);
- za pripravo individualiziranega programa za dijaka, ki si pridobi status »nadarjenega dijaka« in si želi delati po individualiziranem programu vzgojnoizobraževalnega dela (INDEP) (2 uri letno na dijaka);
- za mentorsko delo z dijakom iz prejšnje alineje, ki vsebuje izvajanje, svetovanje, spremljanje in sprotne prilagajanje ter letno oceno uspešnosti individualiziranega programa vzgojnoizobraževalnega dela za nadarjenega dijaka (6 ur letno na dijaka).

Pravilnik z omenjenim členom je (Uradni list RS, št. 62/10, 99/10, 47/17 in 30/18) je veljal do 1. 1. 2020 Ministrstvo

za izobraževanje, znanost in šport šolam niti eno leto ni zagotovilo nobenih sredstev, ki jih določa omenjeni Pravilnik, kar predstavlja zakonsko kršitev dogovorjenih pravil.

Po drugi strani je uvedba Zoisovih štipendij konec osemdesetih let prinesla sistemsko zagotavljanje sredstev najbolj nadarjenim dijakom v obliki štipendij, vendar ta sredstva šolam niso na voljo, saj jih dobijo dijaki.

Identificiranje nadarjenih dijakov v osnovnih šolah je srednjim šolam prineslo pregled nad vpisom nadarjenih učencev. Odkar je ta sistem vzpostavljen, vemo, da je med vpisani dijaki v 1. letnik II. gimnazije Maribor vsako leto več kot 80 % učencev, ki so bili kot nadarjeni prepoznani že v osnovni šoli. Tako veliko število je šolo postavilo pred odločilno vprašanje: *Ali prepustiti delo z nadarjenimi dijaki še naprej dobri volji učiteljev ali pa vzpostaviti model, ki na ravni šole opredeljuje načine dela z njimi?* Zavedajoč se odgovornosti, smo sprejeli odločitev, da se vzpostavi koncept dela z nadarjenimi dijaki, ki dijakom transparentno in ciljno omogoča razvoj njihovih potencialov. Delo z nadarjenimi dijaki je postalo del Vizije in razvojne strategije dela šole.

KONCEPT DELA Z NADARJENIMI DIJAKI NA II. GIMNAZIJI MARIBOR

Koncept temelji na treh elementih:

1. Seznaitvev učiteljev z izjemnimi dosežki dijakov ob vpisu v prvi letnik, po področjih nadarjenosti.
2. Prilagajanje rednega vzgojno-izobraževalnega dela za nadarjene dijake.
3. Organizacija različnih oblik dela, ki lahko pomagajo pri razvoju posameznih oblik nadarjenosti v programu DrugaDruga (obšolske dejavnosti).

Seznaitvev učiteljev z izjemnimi dosežki dijakov ob vpisu v prvi letnik, po področjih nadarjenosti

Za pripravo ustreznih programov in načinov dela z nadarjenimi dijaki je seznaitvev učiteljev z izjemnimi dosežki dijakov, ob vpisu v prvi letnik, ključnega pomena. To delo opravi šolska svetovalna služba, ki učiteljem pred začet-

kom pouka pripravi natančen pregled vpisanih dijakov po področjih nadarjenosti. Tako so npr. učitelji fizike v šolskem letu 2019/2020 vedeli, da je v prvi letnik vpisanih 8 dijakov z zlatimi priznanji in 58 dijakov s srebrnimi priznanji, skupaj torej 66 dijakov, ki so bili že v OŠ prepoznani kot nadarjeni na področju fizike. Učitelji fizike temu prilagodijo aktivnosti dela pri rednem pouku in dijake z izjemnimi dosežki povabijo v obšolske dejavnosti, kjer jim omogočijo njihov nadaljnji razvoj.

Prilagajanje rednega vzgojno-izobraževalnega dela za nadarjene dijake

Prilagajanje rednega vzgojno-izobraževalnega dela z nadarjenimi dijaki poteka v obliki diferenciacije in individualizacije pouka posameznega predmeta. Izjemnim dijakom je omogočeno tudi hitreje opravljanje obveznosti pri posameznem predmetu z opravljanjem predmetnega izpita. Svoje znanje nato nadgrajujejo v okviru individualnega programa.

Program DrugaDruga

Program DrugaDruga je formalno organiziran od leta 2002, ko je bilo vanj vključenih 20 aktivnosti. Z leti je projekt rasel. V letu 2011 dosegel 51 aktivnosti, v šolskem letu 2018/2019 pa že 85. Kot vidimo iz Preglednice 1, se je število aktivnosti v zadnjih 5 letih ustalilo.

► PREGLEDNICA 1: Aktivnosti, ki jih II. gimnazija Maribor omogoča za delo z nadarjenimi dijaki

Šolsko leto	Število aktivnosti in dejavnosti	Število vključenih dijakov	Število mentorjev	Število opravljenih srečanj
2015/2016	85	3888	228	2530
2016/2017	87	3902	222	2742
2017/2018	78	3407	193	2669
2018/2019	85	3665	245	2453

Program DrugaDruga je dopolnilo PrvaDrugi, ki predstavlja redno vzgojno-izobraževalno delo in pomeni kakovosten preskok iz klasične oblike izvajanja obšolskih dejavnosti. Gre za strukturiran koncept, ki omogoča razvoj nadarjenosti na različnih področjih – ta so:

- raziskovalno področje,
- priprava na tekmovanja iz znanj,
- gledališko področje,
- glasbeno področje,
- filmsko področje,
- likovno področje,
- literarno področje,
- računalniško področje,
- športno področje in
- področje varstva okolja.

Na temelju interesa dijakov se lahko DrugaDrugi dodajo tudi nova področja. Aktivnosti DrugaDruge potekajo »po šoli« (po pouku, ob koncih tedna ali med počitnicami). Te

aktivnosti šola razvija in izvaja po lastni presoji, ob pomoči dijakov, notranjih in zunanjih mentorjev.

Izvajanje modela DrugaDruga

Model DrugaDruga je bil razvit po naslednjih korakih:

1. Podpora in zaveza učiteljev k izvajanju aktivnosti za delo z nadarjenimi dijaki.
2. Podpora staršev, ki so program prek prostovoljnih prispevkov pripravljeni sofinancirati.
3. Oblikovanje programa za delo z nadarjenimi dijaki, ki bo pokrival vsa področja nadarjenosti.
4. Pridobitev strokovnih sodelavcev mentorjev (notranjih in zunanjih (bivši dijaki!)).
5. Določitev koordinatorskega programa ter jasna opredelitev nalog in pristojnosti, ki jih ima. Te so:
 - poziv mentorjem k oddaji programov – avgust,
 - usklajevanje (vsebinsko, finančno) – september,
 - objava in ponudba programov dijakom – september,
 - priprava končnega finančnega poročila za prejšnje šolsko leto – november,
 - priprava predstavitvene brošure – junij (izid avgust),¹
 - priprava finančnih izhodišč za naslednje leto – junij,
 - koordinacija med mentorji, računovodstvom, vodstvom šole.

V program DrugaDruga učitelji, zunanji mentorji prijavijo aktivnost prek prijavnice, ki jo objavimo junija za naslednje šolsko leto. V prijavi je treba natančno predstaviti oblike dejavnosti, potek, število ur in prostor, kjer se bo aktivnost izvajala. Na prijavnici je treba predvideti potrebna finančna sredstva in jih podrobno opredeliti.

Na temelju vseh prispelih prijavnic ravnatelj in koordinator projekta sestavita proračun za prihajajoče šolsko leto. Dejavnosti, ki bodo vključene v projekt, se izberejo na podlagi kakovosti programa ter predvidenih finančnih sredstev.

Septembra, z začetkom novega šolskega leta, se dijakom prek različnih medijev (spletna stran šole, Facebook, Instagram, roditeljski sestanki, šolski časopis Borec, elektronski časopis itd) predstavijo aktivnosti in njihovo delovanje. Dijaki se k aktivnostim prijavijo do (po navadi) 1. oktobra, ko se izvajanje vseh aktivnosti začne.

Veliko aktivnosti od koordinatorskega DrugaDruge zahteva tudi veliko usklajevanja. Od prostora, ki ga je treba zagotavljati, terminov, predvsem pri nastopih, raznih potovanjih, gostovanjih, uporabi lastne dvorane, obveščanju, usklajevanju terminov tekmovanj in priprav idr. Oktobra se za izvajalce pripravijo pogodbe, tako avtorske, kot podjemne, uskladijo se vse naročilnice, študentske napotnice itd.

Financiranje programa DrugaDruga

Program DrugaDruga zagotavlja skoraj vsa potrebna sredstva za pokrivanje materialnih stroškov in stroškov dela. Za izvajanje projekta je izjemno pomembno stabilno financiranje, ki zagotavlja konstantnost izvedbe in izpol-

¹ Programi, projekti in dejavnosti ter njihova uspešnost so obširno predstavljeni v brošuri *Izvenšolske dejavnosti v šolskem letu 2018/2019*, ki jo izdamo septembra, objavljena pa je tudi na šolski spletni strani (www.druga.si). V brošuri pa predstavljamo tudi druge aktivnosti na šoli, kot so jezikovni tečaji in mednarodne izmenjave.

njujete pričakovanja dijakov. Dejstvo je, da k odločitvi za vpis na II. gimnazijo Maribor velikokrat pripomore prav pestrost dejavnosti, ki jih DrugaDruga omogoča. Program se financira iz:

- prispevka staršev,
- sredstev razpisov (občinskih, nacionalnih, mednarodnih),
- sponzorskih sredstev,
- lastnih sredstev šole.

Vsakemu financerju je treba ob zaključku projekta predati poročilo. Staršem poročamo dvakrat letno; najprej o izbiri dejavnosti, ob koncu leta o uporabi sredstev. Zagotavljanje dolgoročne finančne stabilnosti DrugaDruge je najtežja naloga, saj trenutni obseg aktivnosti ne omogoča širitve programa. Radi bi, da v program priključijo tudi vse obstoječe mednarodne izmenjave (Uganda, Francija, Nemčija, Italija, Španija, Kitajska – Peking, Kitajska – Nantong, Izrael, Srbija, Švedska, Avstrija), predvsem z namenom poenotenja in skupnih standardov.

PREDSTAVITEV ŠTUDIJE PRIMERA DELA Z NADARJENIMI DIJAKI NA PODROČJU KEMIJE

V nadaljevanju bo prikazana študija primera na področju kemije, pri kateri najprej identificiramo cilje dela z nadarjenimi dijaki, sledita opredelitev aktivnosti in procesov ter izvedba načrtovanih aktivnosti. Na koncu šol. leta izpeljemo evalvacijo ter si zastavimo cilje za novo šolsko leto. V študijo primera sem zajela štiri dijake (Bine, Anita, Jana, Tim),² ki so v določenem trenutku sočasno obiskovali gimnazijski program, vendar niso bili sošolci. Za vse velja, da so bili že v osnovni šoli prepoznani kot nadarjeni učenci. Zanje smo torej vedeli, da se zlahka in hitro učijo.

Prvi letnik

V prvem letniku sta bila Anita in Tim sprva tiha, neopazna, vendar sta na »tista težka vprašanja« vedno imela pripravljene odgovore, ki niso le povzemali že slišane, ampak so praviloma vedno vključevali več plasti problema. Odgovori so bili smiselni in logični. Velikokrat sta po zvoenju (zaključku) ure ostala v razredu za trenutek dlje. Intuicija učitelja govori, da bi rada še nekaj vprašala in da bi se zanju učna ura morala šele začeti. Vendar obstoječa organizacijska oblika izvedbe gimnazijskega programa to ne omogoča. Zadovoljiti se morata z dodatnim gradivom in povabilom v DrugaDruga.

Jana in Bine sta precej drugačna. Izjemno organizirana za svojo starost, veliko sprašujeta, sta vedoželjna in med vsako učno uro »zasedeta« velik del učiteljeve pozornosti. Ne dovolita, da se učitelj ponavlja, ne delata rada iste stvari dvakrat, mislita logično in razpravo v razredu vedno usmerjata v nove predloge. Zaradi takih dijakov je vsaka pisna predpriprava na pouk (skoraj) nesmiselna, ker od učitelja zahtevata, da se občutljivo in pozorno odziva na njuna razmišljanja, da zelo premišljeno odgovarja in postavlja vprašanja v kontekstu povezovanja novih vsebin s prejšnjimi in vključuje v razpravo še preostali razred. Slednje je umetnost, ki zahteva vso njegovo pozornost, veliko znanja, predvsem pa zelo odprt um, ki mora biti ciljno

naravnano, sočasno pa odprt za različne končne rezultate. Težko je tudi za preostale dijake, saj je sposobnost razumevanja, posploševanja in kritičnega razmišljanja vedno povezana z njihovo motivacijo, trenutnim predznanjem, zmožnostjo izražanja in kulturo dialoga. Učenje za večino dijakov hitro postane zahtevno, ker morajo ves čas aktivno iskati povezave med pojmi, opazovanjem, eksperimentalnimi podatki in še slediti dialogu. Dialog, ki ga vodi učitelj, ni zapisan v učbeniku, kar problematizira preverjanje in ocenjevanje znanja. Razlika med poznati (kar se (praviloma) lahko ocenjuje) in razumeti (kar je težko ocenjevati) je gordijski vozle dela z nadarjenimi dijaki v kontekstu rednih učnih ur.

Vsi štiri dijaki pri dodatnem pouku hitro napredujejo in se brez težav uvrstijo na državno tekmovanje iz znanja kemije. Zato jih v drugem letniku povabimo v program za hitrejše napredovanje pri pouku kemije (akceleracijo).

Drugi letnik

Anita pri dodatnem pouku, ki praviloma poteka pred rednim poukom ali popoldan, pridno rešuje vse naloge. Kadar koli mora svoje rešitve predstaviti drugim, to naredi na zelo skromen način. Kot da se ne zaveda prav, koliko talenta premore. Tim se pogosto preseda na stolu in se jezi nase, ker kakega detajla ni videl ali je naredil napako. Zabaven je. Jana v družbi zelo talentiranih mladih kemikov izkazuje dvom o svojih sposobnostih. Težko se sooča z neuspehom. Le Bine je še naprej zelo odločen, praviloma nezmotljiv, noben izziv zanj ni prehud. Vsi omenjeni dijaki opravijo predmetni izpit kemije za drugi letnik in pridobijo možnost individualiziranega dela. Vsi se določijo, da bodo poglobljali svoje znanje kemije in se začeli pripravljati na mednarodna tekmovanja iz znanja naravoslovja in kemije. Anita, Tim in Bine se brez težav prebijajo v 2. izbirni krog za mednarodno kemijsko olimpijado. Jani malo zmanjka, vendar to rušilno vpliva na njeno samozavest. Njej in vsem preostalim ponudimo možnost raziskovalnega in projektnega dela.

Tretji letnik

Anita si izbere interdisciplinaren projekt, kjer se kemija in matematika povežeta z umetnostjo. Za kvantno kemijo poiščemo pomoč, saj nihče od nas nima dovolj znanja, da bi ji lahko pomagal. Ponovno se izkaže, da z učenjem povsem novih tem nima nobenih težav, da odlično povezuje različna znanja, da je pri svojem delu izjemno samostojna; upošteva omejitve s časom in viri, ki jih ima. Zmožna je načrtovati delo v soglasju z drugimi mladimi raziskovalci in sodelavci v laboratoriju. Z zapisom naloge nima nobenih težav. Ko nalogo odda, ima vsaj še tisoč idej, kako bi jo lahko nadgradila, vendar še naprej ostaja zadržana ter skromna.

Tim si izbere raziskavo na področju sintezne kemije, izziv v pravem pomenu te besede, vendar izkazuje mnogo nižjo stopnjo samostojnosti. Želi, da je mentor vedno z njim. O vsakem koraku se posvetuje. Ker tako zelo uživa v laboratoriju, se veseli vsakega napredka in ne popusti, ko se pojavijo problemi, se igrivost naseli še v mentorja. Presenetljivo dobro zapisuje svoja opažanja in ima rad dolge in poglobljene razprave. Ko nalogo odda, je prepričan, da boljše ne bi moglo biti, zato komaj čaka javne predstavitve.

Jana si izbere raziskovalno temo s področja kemije in medicine. Obda se s številnimi strokovnjaki. Njen pristop k

² Imena so izmišljena, opisi so realni (op. avtorice).

raziskavi bi lahko uporabili kot »šolski primer« dela mladega raziskovalca. Vsi rezultati so 3-krat preverjeni, vse metode natančno opisane, logične, jasne, navdihujoče. Naloga v vseh pogledih presega srednješolski nivo. Omejujoč dejavnik je le velika želja po uspehu. Niti pomisliti nečemo, kaj bo, če komisija vrednosti njenega dela ne bo uspela prepoznati. Ko nalogo odda, nastopijo trenutki tesnobe.

Bine je edini, ki ima samo zunanjo mentorico. Svoje delo v laboratoriju opravi brez težav, hitro in učinkovito. Odda najkrajši zapis naloge, kar pomeni, da v besedilu ni nič odvečnega. Stvarno, jasno, pregledno. Vse skupaj spominja na daljši znanstveni članek. Kot šolski mentorji z nalogo nimamo skoraj nobenega dela. V pogovoru s strokovno mentorico, ugotovimo, da je nad njim navdušena. Ko nalogo odda, so njegove misli že v zadnjem izbirnem krogu kemijske olimpijade. Do učitelja kemije prihaja z naloga-mi, ki krepko presegajo srednješolsko znanje.

Pri urah dodatnega pouka se veliko razpravlja o rešitvah. Tim rešuje s svojim smislom za humor, Anita bogati svojo izjemno sposobnostjo za divergentno mišljenje, Jana z bogatim besediščem in Bine po navadi ponudi rešitev, ki je najbolj smiselna.

In pride čas tekmovanj, čas, ki mu rečemo »žetev«. Bine je v olimpijski ekipi, Aniti se izmuzne za eno mesto. Ne pokaže velikega razočaranja. Saj tako ni pričakovala?! Vsi so dobitniki zlatih sovic (najvišje priznanje na državnem tekmovanju z raziskovalnimi nalogami). Tim in Jana se uvrstita v finale mednarodnega tekmovanja na področju raziskovalnih nalog. Tim s svojo humornostjo in preprečljivim nastopom usvoji eno glavnih nagrad. Jana je malo razočarana, vendar razume, da je za tisto »nekaj več« zmanjkalo prvih mest. Vsi imajo željo z raziskovalno-projektnim delom nadaljevati.

Četrty letnik

Anita je dobila ponudbo za vpis na eno od treh najvišje razvrščenih univerz na svetu. Na intervjuju, kjer jih je zanimalo predvsem njeno raziskovalno delo, so bili navdušeni nad njenim znanjem in zmožnostjo uporabe teh znanj pri reševanju realnih življenjskih problemov. Ne razume čisto zakaj, saj to ni nič posebnega, ne?

Bine je dosegel vse, kar se je bilo v srednji šoli mogoče; 3-krat je bil član olimpijske ekipe na področju kemije in naravoslovja in zmagovalec mednarodnega tekmovanja na področju raziskovalnega dela. Trenutno je med 5 % najboljših študentov kemije na Oxfordu, piše pesmi in dela doktorat.

Jana je najmlajša med njimi. Ve, da bo njena študijska pot povezana z biokemijo, in še vedno se trudi premagati svoj strah pred neuspehom. Letos bo spet poskusila s tekmovanji iz znanja, saj ji razum dopoveduje, da njeno znanje presega poprečno gimnazijsko raven, vendar jo strah še vedno hromi.

Tim še vedno igra košarko, je član dramske skupine in deluje kot prostovoljec. Študiral bo kemijo v Ljubljani in letos pravi, da se bo malo bolj »zagrizel« v olimpijske kemijske naloge. Je dobro, »da se še kaj nauči pred faksom«. Zase pravi, da mu je »njegova gimnazija odprla vsa vrata«, in na izzive, ki so pred njim gleda s pridihom igrive radovednosti.

SKLEP

Za uspešno delo na področju dela z nadarjenimi dijaki je potrebno dvoje: kakovosten pouk, ki v ospredje postavlja problemski pristop, ter seveda volja in vztrajnost pri dodatnem delu, kjer v ospredju niso samo »zaprti« problemi, ampak tudi razvijanje sposobnosti dela v skupini, ki lahko nadarjenim dijakom deluje kot pomembno podporno okolje. Nadarjenost (na določenem področju) se ne odraža v enoznačnem tipu dijaka, zato je pomembnost podpornega okolja toliko bolj pomembna, saj deluje avtokatalitično na vse udeležence, tako mentorje kot dijake. Reševanje odprtih problemov, kjer imajo dijaki možnost razvijati svojo kreativnost, krepiti sposobnost argumentiranja, kritičnega razmišljanja in se učiti od svojih sovrstnikov, je nujno za uravnotežen in dinamičen razvoj posameznika. O napredku se ne pogovarjamo, ker ga doživljamo. Dobro utečen sistem delovanja DrugaDruge nam daje občutek varnosti, tako z vidika organizacije izvedbe kot tudi financiranja programa. Omogoča nam tudi možnost sodelovanja z mednarodnim okoljem, kar vpliva na dinamiko dela, kakovosti zastavljenih ciljev, ustreznost izvedenih aktivnosti in predvsem pozitivno vpliva na samozavest ter motivacijo. Motivacija pa je ključna notranja gonilna sila za vse izvajane aktivnosti. Če jih čutimo kot smiselne, zanimive, vredne naše pozornosti, potem vse, kar delamo, ni vsota, ampak mnogo več; ustvarja rezultate, ki navdušujejo, ki so presežki in ki lahko odpirajo nove svetove tako dijakom kot njihovim mentorjem. In v tem je čarobnost dela z nadarjenimi.

VIRI IN LITERATURA

Pravilnik o normativih in standardih za izvajanje izobraževalnih programov in vzgojnega programa na področju srednjega šolstva (Uradni list RS, št. 62/10, 99/10, 47/17 in 30/18).